

Krigens mange ukjente fasetter

– Jeg fastholder ellers at Norge ikke var en av de allierte under krigen. Men at nordmenn kjempet på alliert side. Skriver forfatter Kjell Fjørtoft og angir en rekke nye momenter i sitt tilsvaret til historiker Sven G. Holtmark. Tidligere innlegg i debatten, sto på trykk i Kultur DEBATT Nordlys, 29.3, 1.4 og 6.4.

□ Av Kjell Fjørtoft

Historikeren Sven G. Holtmark later til å ha en kort hukommelse. For det er mange, mange år siden det ble reist sterk tvil om Norge folkerettslig fortsatt var i krig med Tyskland etter sin kapitulasjon i Trondheim 10. juni 1940. Dette har faktisk ingen relevans til kretsen rundt avisen «Folk og land», slik Holtmark hevder det.

I «Dagsposten» 6.8. 1940 skriver høyesterettsadvokat H. Holthe, medlem av Stortingets folkerettskomisjon, bl.a. følgende: «... Norge kom i krig med Tyskland 9.4. i år. Krigen opphørte 9.6. (1940), da våpnene ble nedlagt». (Dette er tidspunktet for den inngåtte våpenstillstandsavtale mellom Tyskland og Norge fra klokken 24.00 samme kveld.)

Da har regjeringsadvokat Kr. Johansen allerede 14.6. 1940 i en intern erklæring overfor Industriforbundet slått fast at det fra 10. april 1940 etter våpennedleggelsen og kapitulasjonen ikke lenger er krigstilstand mellom Norge og Tyskland.

I 1956 legger historikeren Magne Skodvin frem sin doktoravhandling «Striden om okkupasjonsstyret i Norge fram til 25. september 1940». Han får da sterk motstand under disputasen av statsspendiatar i historie, Sverre Hartmann, som er høyesterettsadvokat og selv har deltatt i etterforskningsarbeidet under landsvikoppjøring. Det er stor avstand mellom de to. Særlig er de to uenige om den norske kapitulasjonen 10. juni 1940.

I 1970/1971 legger Sverre Hartmann frem 16-18 grundige og samtidig oppsiktsvekkende artikler i ukebladet «Aktuelt» omkring kapitulasjonen 10. juni 1940. Materialet slår ned som en bombe, og fører til voldsomme reaksjoner fra myndighetenes side. Hartmann legger her for første gang frem materiale som beviser at general Otto Ruge 23. juni 1940 ga ordre til major Odd Lindback-Larsen, som da var adjutant for fylkesmann Hans J. Gabrielsen, om at det skal opprettes en offisersskole i Finnmark; da med bakgrunn i 1600 norske soldater som er satt under tysk overkommando, uten at de selv er klar over dette. De skal vokte grensen mot øst. Avtalen er hemmelig.

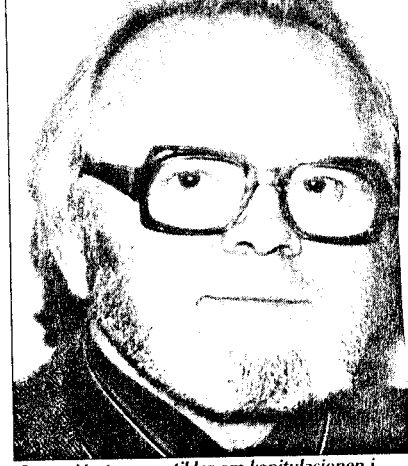
Plutselig griper Riksadvokaten inn. Men etterforskningen mot Sverre Hartmann blir heldigvis stoppet. Her sto det om det frie ord. For rettsvesenet har ikke kompetanse til å avgjøre hva som er galt eller rett når det er snakk om forskning og fortolkning av norsk krigshistorie. Slik er det heldigvis fortsatt i dag.

Jeg er enig med Sverre Hartmann i hans hovedkonklusjoner, og føler meg faktisk meget vel i hans selskap. Foruten at jeg har gått igjennom det materialet Hartmann hadde om bl.a. Otto Ruges ordre om å opprette en norsk offisersskole i Finnmark, har jeg også kommet over nye dokumenter om dette som forsker Hartmanns tidligere dokumentasjoner. Også en del andre historikere mener at Norge folkerettslig kapitulerte for Tyskland 10. juni 1940. Så Sverre Hartmann står ikke alene.

Tidlig om morgenen 10. juni 1940 blir det inngått en avtale i Spionkop utenfor Narvik, gjerne kalt «Bjørnfjell-avtalen». Dermed har samtlige gjenværende

– Jeg fastholder at Norge ikke var en av de allierte under krigen, men at nordmenn kjempet på alliert side, skriver forfatteren Kjell Fjørtoft i sitt svar til historiker Sven G. Holtmark.

Sverre Hartmans artikler om kapitulasjonen i 1970/71 slo ned som ei bombe, skriver Kjell Fjørtoft.

norske styrker kapitulert i folkerettslig bindende form. I tillegg forplikter denne avtalen Forsvarets overkommando til å overholde alle tidligere inngåtte kapitulasjoner fra 9. april til 9. juni 1940.

Når hovedforhandlingene innledes i Trondheim samme ettermiddag, foreligger det allerede ikke bare en folkerettslig bindende våpenstillstandsavtale mellom den tyske og norske overkommando som trådte i kraft klokken 24.00 natten mellom 9. og 10. juni, men også en avtale fra Bjørnfjell tidligere på dagen. Trondheims-avtalen klargjør imidlertid flere detaljer. Men kapitulasjonen er et faktum allerede for hovedforhandlingene på begynnelsen i Trondheim.

Til alt formål bekrefter den norske forhandler i Trondheim, oberstløytnant Roscher Nielsen, kapitulasjonen i en skriftlig avtale som er inngått 19. juni 1940. Dokumentet er undertegnet av Roscher Nielsen på vegne av den norske overkommando og av major Neef på vegne av den tyske overkommando. Der står som innledning til avtalen: «Gjennomføringsbestemmelser i samsvar med paragraf 1 i avtalen av 10. juni (i Trondheim) om den norske forsvarsmakts våpennedleggelse.»

Paragraf 1 lyder: «Samtlige norske stridskretter legger våpene ned og skal ikke gripe til dem igjen med det tyske rike eller dets forbundne så lenge den nærværende krig varer.»

I tillegg oppfordret general Otto Ruge sine offiserer til skriftlig å gi sitt æresord på ikke mer å gripe til våpen mot Tyskland eller dets allierte så lenge krigen varer... De fulgte Ruges råd. Jeg merker meg at Holtmark prosedurerer på at «Det ble ikke underskrevet noen våpenhvile...». Dette er feil. Hele telegramvekslingen mellom general Otto Ruge og den tyske overkommando 9.6. 1940 gjengis i min bok «På feil side» fra 1991. Det er Ruge som har tatt kontakt.

For øvrig skriver historikeren Odd V. Asheim i en større artikkel i Aftenposten 18.10. 1990 at Trondheims-avtalen «var av landsomfattende karakter». Med andre ord – det var ingen lokal avtale for Nord-Norge, slik det

hevdes av mange historikere. Asheim skriver også at Trondheims-avtalen i endelig form «gjaldt alle de tre våpengerer (hær, marine, flyvåpen), det har vi bl.a. Ruges egne ord for».

Asheim kom for øvrig sammen med historikeren Guri Hjeltnes i 1989 over det eneste eksisterende og kjente signerte originaleksemplare av Trondheims-avtalen, oppbevart i en bankboks et sted i Tyskland; det mest omstridte enkeltokument fra krigen i Norge. Det er med bakgrunn i en originalavtale på tysk Asheim skriver sin artikkel i Aftenposten.

Så en annen merkverdighet. Kapitulasjonsavtalen 10. juni 1940 var ikke kjent av domstolene når landsviksakene påbegynte senhøsten 1945. En avskrift av den dukker opp i saken mot statsråd Ragner Skancke først senhøsten 1947. Han dommes til døden og henrettes. På spørsmål fra forsvareren svarer den gang både statsminister Johan Nygaardsvold, utenriksminister Halvdan Koht, forsvarsminister Birger Ljungberg at ingen av dem har sett avtalen.

Så viser det seg at alle tre har påtegnet med sine signaturer på dokumentet etter å ha lest det i august måned 1940 da det kom til London med kurer. De har alle høyst avvikende forklaringer på flere viktige punkter, i et tilfelle med hele tre forskjellige forklaringer.

Så til «Elverum-fulmakten». Jo, Sven G. Holtmark. En midtundersøkelseskommissionen av 1945 var å finne ut hva som skjedde da stortingspresident C.J. Hambro holdt sitt eget forslag tilbake fra votering for å umgå debatt. Da er forslaget ifølge Stortingets eget reglement ikke vedtatt. At det i ettertid synes som om de tilstedeværende stortingsrepresentanter selv mener at de hadde gitt regjeringen en slik fullmakt, er en helt annen sak. Men la oss se hva Hambro og sosialminister Sverre Støstad, som er Nygaardsvolds nærmeste venn under oppholdet i London, har forklart til UK av 1945.

Sverre Støstad: «Regjeringen var klar over at Elverum-fulmakten (Hambros forslag) ikke formelt var vedtatt, men Støstad mente regjeringen måtte ha

myndighet til å opptre som den gjorde selv uten en slik fullmakt. Til å begynne med hadde regjeringen den oppfatning at den bare hadde myndighet til å foreta de absolutt nødvendige tiltak. Etter hvert ble den mere liberal i denne saken og strakte sin myndighet lenger.»

C.J. Hambro: «På spørsmål om regjeringens maktutøvelse i London, kan jeg alene svare at det inntrykk som ble skapt av regjeringen etter hvert som den kom i vane med å utøve all makt uten at det fantes adgang til kritikk, strakte den såkalte «Elverum-fulmakt» lenger og lenger. Det var som om dens medlemmer etter hvert bibragte seg den tro at regjeringen hadde fått et enstemmig tillitsvotum på Elverum. Dette ble også sagt offentlig, skjønt det var meget langt fra det faktiske forhold. Regjeringen folte seg sterk i bevissheten om at ingen offentlig kritikk kunde komme til orde, og at følelsen av nasjonal solidaritet vilde forebygge at nogen strid vilde komme til uttrykk utadtil. Og etter hvert syntes den (regjeringen) å betrakte enhver meningsforskjell som en art av helligbrøde.»

Paragraf 17 som det er snakk om, og som Høyesterett fant irett til, kalles gjerne for «nødparagrafen». Det er først og fremst stortingsmenn og historikere som har hevdet at «Elverum-fulmakten» måtte godtas som vedtatt, noe som er altfor lettvisst med bakgrunn i uttalelsene til Sverre Støstad og C.J. Hambro til UK i 1945.

Samtidig hevder statsminister Johan Nygaardsvold i sin «Beretning om den norske regjeringens virksomhet», utgitt av Stortinget i 1947, at det «er i henhold til denne stortingsbeslutning og presidentens (Hambro) uttalelse at regjeringen, først to måneder i Norge fra 9. april til 7. juni i 1940, og siden i London i ca. fem år, utførte det arbeid som det redegjøres for i nærværende beretning.»

Hvordan rimer i det hele tatt forklaringene Sverre Støstad og C.J. Hambro har gitt til UK 12.3. 1947 og 12.6.1946 med dette? Og hvordan rimer Nygaardsvolds påstand med det faktum at C.J. Hambro i en annen uttalelse til den samme UK har fortalt at

han holdt sitt eget forslag tilbake fra votering fordi han forsto at representanten Ingvald Førde fra Haugesund ville gå sterkt imot forslaget?

Jeg merker meg ellers at Holtmark «frikjenner» general Otto Ruge for sin ordre om opprettelsen av en offisersskole i Finnmark 23. juni 1940. Men det er bare ikke så enkelt som Holtmark fremstiller det. Mens Ruge satt på Grini høsten 1940, og før han ble sendt til Tyskland, hadde han besøk av oberst Halvor Hansson, som var sjef for generalstaben i de dramatiske juledagene 1940, og major Olav Helsest. Om Ruge hadde ønsket det, kunne han da trukket tilbake sin ordre til major Lindback-Larsen. Men det gjorde han ikke.

Et personlig brev fra Rygge til oberst Wilhelm Faye datert 24. juni 1940 forteller for øvrig i klartekest at Ruge satset på å få til en varig ordning med tyskerne der norske frivillige mannskaper skulle ta seg av vakholdet langs grensen mot øst. Dette brevet er for øvrig undertegnet av Ruge og parafert av oberst Halvor Hansson.

Brevet, som har ni punkter, er for langt til å gjengis her, men der står bl.a.:

Punkt 5: – Antagelse av frivillige, befall og menige, skjer foreløpig dels direkte ved avdelingene i Øst-Finnmark, dels ved 6. divisjons øvrige avdelinger. Senere vil bli søkt truffet en ordning slik at antagelse av frivillige til grensepolitivdelingene i Øst-Finnmark kan skje også ved Hærens øvrige regimenter...

Punkt 6: – Det direkte vakholdet innskrenkes heretter mest mulig, og avdelingene foreligger såvidt samlet kompanivis (150 mann) eller bataljonvis (800 mann) at systematisk utdannelse kan drives...

Det står ellers i brevet at «om ordningen med grensepolitivdelinger blir permanent (fortsetter etter 1.10. 1940), blir det nødvendig med permanent og velskikket forlegning for avdelingene». Og et annet sted: «De som måtte ønske å fortsette etter 1.10., må melde av dette innen 15.8. 1940.»

Her er det tydelig at general Otto Ruge handler som om Norge er ute av krigen etter kapitulasjonen 10. juni 1940. Hvordan kunne han ellers gi slike ordrer til oberst Wilhelm Faye?

De ordrer Lindback-Larsen og fylkesmann Hans J. Gabrielsen utfører fra Ruge, er ellers i tråd med den ordre Ruge her gir til oberst Faye. Det er derfor altfor historisk lettvisst å «frikjenne» Ruge for sitt ansvar, slik Holtmark gjør det.

Jeg fastholder ellers at Norge ikke var en av de allierte under krigen, men at at nordmenn kjempet på alliert side. På side 295 i UK av 1945 står det: «Det er i denne forbindelse av betydning straks å presisere at det ikke ble sluttet allianser av noen art mellom Norge og vestmaktene etter krigsutbruddet». Ellers fremholdt bl.a. den russiske utenriksminister Molotov under en konferanse i Paris at Norge ikke hadde krav på krigsskadeerstatning, da det (Norge) ikke hadde vært krigførende. Og Norge fikk da heller ikke noen krigserstatning.

Min konklusjon er derfor at det fortsatt er mye som ennå ikke er helt avklart når det gjelder den tyske okkupasjonen av Norge og Nygaardsvold-regjeringens opphold i London i krigsårene.